

FARKLILIKLAR VE GEREKLİLİKLER EKSENİNDE SON DÖNEM İRAN-KATAR İLİŞKİLERİ NEREYE?

“

Milli gelirinin önemli kısmını enerji ile ilişkili sektörlerden elde eden Katar'ı, arz güvenliğini sağlama yönünde politika oluşturmaya yönelmektedir. Bu bağlamda dünyanın en büyük gaz sahası olarak bilinen ve Katar'ın İran ile paylaştığı alan olan Basra Körfezi öncelikli bir öneme sahiptir.

”

Dr. Mustafa Yetim

Uzman, ORSAM

7 Haziran 2017'deki Katar-merkezli Körfez krizi sonrasında dikkati çeken önemli gelişmelerden biri Doha'nın Tahran ile olan yakınlaşması olmuştur. Suudi Arabistan (SA) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) öncülüğünde başlatılan ve Katar'ı özellikle siyasi-ekonomik olarak izole etmeyi amaçlayan söz konusu girişime karşı Katar'ın iki bölgesel güç ile ilişkilerini farklı bir boyuta taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede Doha yönetimi, Türkiye'nin askerî yardımını onaylamış ve Ankara ile kapsamlı ittifak ilişkilerini

geliştirmiştir. Ankara ile yoğunlaşan ortaklığın yanı sıra Katar'ın, geçmişte çoğunlukla SA ile uyumlu şekilde tutum sergilediği İran ile de ilişkilerini düzeltmeye ve dahası geliştirmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede son dönemde gelişen İran-Katar ilişkilerinin temel itici faktörlerini ve bu ilişkilerin geleceğine dair ihtimalleri tartış-

mak önemli bir mesele olarak karışımıza çıkmaktadır.

7 Haziran Öncesi İran-Katar İlişkileri: Baskın Kaygılar ve Gereklilikler

SA-BAE öncülüğündeki ablukacı ülkeler, 7 Haziran sonrasında uygulanan ablukanın kaldırılması amacıyla açıkladıkları 13 maddelik

talep listesinde Katar'ın İran ile ilişkilerini kesmesini istemiştir. Doha-Tahran arasındaki ilişkilerin 5 Haziran sürecine kadar belirli sorunların varlığına rağmen devam etmesi ve iki ülkenin bazı alanlardaki ortak çıkarları SA-BAE'nin tepkisinin temelini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Katar, İran ve Rusya'nın ardından dünya doğal gaz rezervleri açısından en zengin üçüncü ülkedir. Bu çerçevede 2018 verilerine göre Katar, Rusya (%19.8) ve İran'dan (%16.2) sonra %12.5 doğal gaz rezervi ile önemli gaz rezervine sahiptir. Dolayısıyla bu üç ülke dünya gaz rezervinin yaklaşık %50'sini kontrol etmektedir. Dahası Katar, Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) ihracatında 2018 verilerine göre, %24.3 ile dünya

sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Bu durum milli gelirin önemli kısmını enerji ile ilişkili sektörlerden elde eden Katar'ı, arz güvenliğini sağlama yönünde politika oluşturmaya yönelmektedir. Bu bağlamda dünyanın en büyük gaz sahası olarak bilinen ve Katar'ın İran ile paylaştığı alan olan Basra Körfezi öncelikli bir öneme sahiptir. Bu bölgede İran Güney Pars bölgesinde çalışmalarını sürdürürken Katar ise Güney Pars'ın uzantısı olarak bilinen Ku-

zey Alan'da gaz faaliyetlerini yürütmektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu rezervlerin çıkarılması ve İran'ın etkisinde bulunan Hürmüz Boğaz'ından güvenli şekilde ihracatın sağlanması için İran ile işbirliği Katar için bir zorunluluk teşkil etmektedir.

Söz konusu enerji merkezi zorunluluğun yanı sıra Katar'ın %10 oranında Şii nüfus barındırıyor olmasının da İran-Katar ilişkilerinde belirli bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Doha yönetimi, İran'ın özellikle Bahreyn'de 2011'de ortaya çıkan Şii temelli gösterilerde takındığı rejim karşıtı tutumundan rahatsız olmasına rağmen İran'ın Körfez'deki Şii topluluk üzerindeki etkisi nedeniyle bu ülke ile ilişki-

lerini tamamen kesme yolunu tercih etmemiştir. Dolayısıyla Doha yönetimi, enerji konusunun yanı sıra Tahran yönetiminin kimlik temelli politikalar ile de Katar'da istikrarsızlık oluşturabileceğini hesap etmektedir. Üçüncü alan ise özellikle 7 Haziran süreci sonrasında daha belirgin olan iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi meselesi ile alakalıdır. Söz konusu süreç öncesinde iki ülke arasında sınırlı bir ticaret hacmi söz konusu iken, İran'ın yiyecek malzemesi gibi acil ihtiyaçlar konusunda abluka sonrasında Katar'a yardım etmesi ile bu hacmin bir derece artmaya başladığı söylenebilir. Buradan hareketle Katar'ın, abluka sonrasında İran ile ticari ilişkilerin gerekliliğini ve önemini daha fazla fark ettiği belirtilebilir.

“

Katar ve İran, Arap Ayaklanmaları sonrasında Yemen, Suriye ve Bahreyn'de gelişen olaylara ilişkin farklı politikalar yürütmüş ve bu durum zaman zaman iki ülkenin birbirlerine karşı yaptıkları açıklamalara da sert biçimde yansımıştır.

”

Diğer taraftan bu gerekliliklere ve zorunluluklara rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler özellikle 7 Haziran öncesinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Katar ve İran, Arap Ayaklanmaları sonrasında Yemen, Suriye ve Bahreyn'de gelişen olaylara ilişkin farklı politikalar yürütmüş ve bu durum zaman zaman iki ülkenin birbirlerine karşı yaptıkları açıklamalara da sert biçimde yansımıştır. Bu farklılıklar sonrası

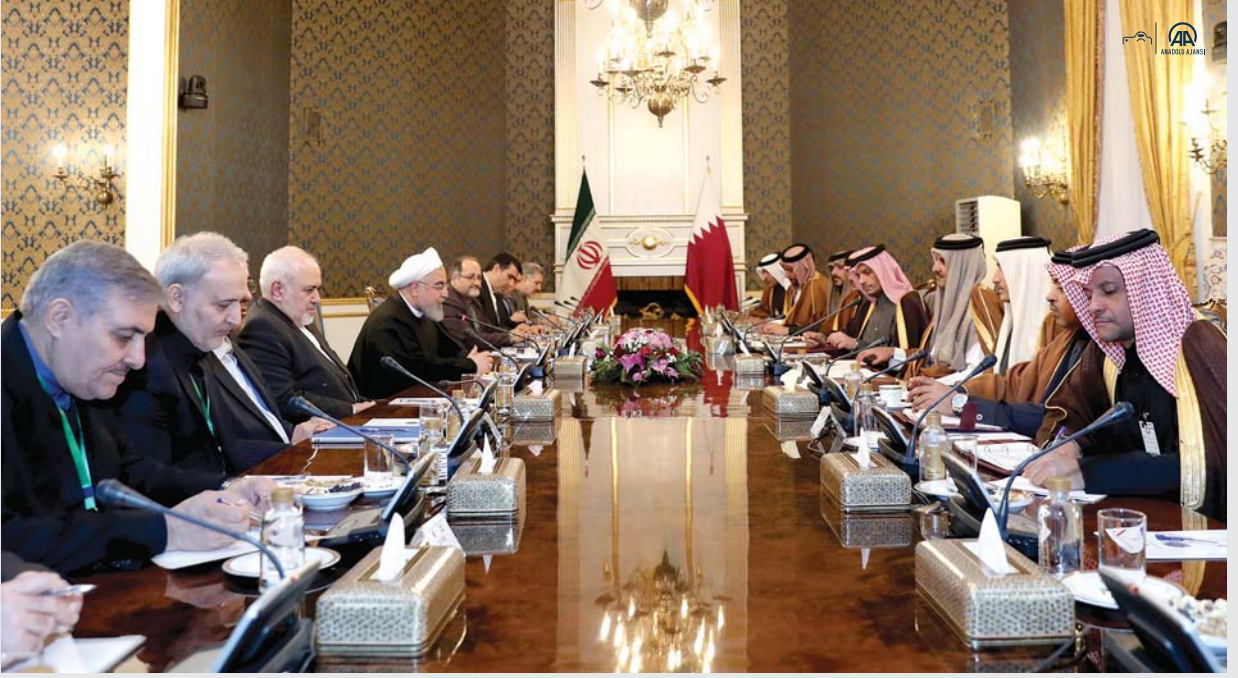
Katar merkezli el-Cezire kanalını 2012'de kapatan İran, Suriye'de Beşar Esad rejimini, Bahreyn'de çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu protestocuları ve Yemen iç savaşında ise Yemen merkezi hükümetine karşı silahlı ayaklanma gerçekleştirilen yine (Şii) Zeydi grup Husi hareketini desteklemiştir. Katar ise bu gelişmeler karşısında tamamen İran yaklaşımı ile örtüşmeyen bir tutum sergilemiştir. Dahası Katar bu süreçte genelde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve özelde SA eğilimli bölgesel tutum çerçevesinde, İran'ın ittifak halinde olduğu ve Suriye'de Esad lehine silahlı güçlerini bulandıran Hizbullah'ın 2016'da KİK tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesini onaylamıştır. Ayrıca SA ve BAE öncülüğünde Mart 2015'te başlatılan ve “Kararlılık Fırtınası” operasyonu olarak tanımlanan Husi karşıtı koalisyonu, bu koalisyonun çıkarılana kadar desteklemiştir. SA eğilimli bölgesel tutumun bir diğer örneği ise Ocak 2016'da Riyad tarafından idam edilen önemli Şii din adamı Nimr el-Nimr olayı sonrası yaşanan gelişmeler ile alakalıdır. Bu gelişme sonrasında Tahran'daki Suudi Arabistan büyükelçiliğine saldırılar düzenlenmiş ve diğer Körfez ülkeleri gibi Katar da bu saldırılara tepki olarak İran'daki büyükelçisini geri çekmiştir. Bölgesel farklılıkların yanı sıra Katar'ın nükleer İran'a ve İran'ın Körfez'deki artan askerî gücüne karşı olduğunu da belirtmek gerekir. Diğer taraftan tüm bu uyuşmazlıklara ve gerilimlere rağmen bahsedilen gereklilikler nedeniyle Doha yönetimi İran'ı karşısına almayı tercih etmemiş; İran ile sorunların yaptırımlar ile

değil, diplomatik yollarla çözümmesini savunmuş ve ABD-İran geriliminin bölgeyi istikrarsızlaştıracağına dikkat çekmiştir.

7 Haziran Süreci Sonrası

Katar'a yönelik abluka girişimlerine en sert tepkilerden biri İran'dan gelmiş ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, söz konusu ablukeyi kabul edilemez ve adil olmayan bir süreç olarak nitelendirmiştir. Bu siyasi desteğin yanı sıra Doha yönetimi ile dayanışma içerisinde olduğunu göstermek amacıyla İran, Katar'a yiyecek temin etmiştir. İki ülke arasında gelişen olumlu atmosfer sonraki süreçlerde de devam etmiş ve Doha ile Tahran yönetimi Haziran süreci sonrasında bölgesel farklılıklarından ziyade ortak yönlerini daha fazla ön plana çıkaran yaklaşım sergilemiştir. Ön plana çıkan bu ortak yaklaşımın ilk sonucu ise iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden ivme kazanması ile alakalı olmuştur. Bu çerçevede Ağustos 2017'de yani abluka sürecinden kısa bir süre sonra Katar, 20 ay aranın ardından el-Nimr merkezli gelişen olaylara tepki olarak İran'dan çektiği büyükelçisini İran'a geri göndermiştir. Bu süreç sonrasında Tahran yönetimi ile güçlü ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğine sürekli bir şekilde vurgu yapan Katar, İran'a devlet başkanlığı ve diğer üst düzeylerde ziyaretler düzenlemiştir.

Bu çerçevedeki en önemli ziyaret, 2013'te Katar Emiri olan Temim bin Hamed el-Sani'nin Ocak 2020'de Tahran'a gerçekleştirdiği ilk ziyarettir. Söz konusu ziyaret kapsamında Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı gibi gazın dünya pi-

yasalarına ulaşımı için stratejik önemi bulunan alanlar konusunda İran ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca iki ülke kültürel, ekonomik ve bilim alanlarında da ikili ilişkileri geliştirme iradesine vurgu yapmış ve iki ülke arasında ekonomik iş birliği komisyonu kurulması konusunda uzlaşmıştır. ABD'nin yaptırım merkezli politikasına rağmen Tahran ile hava ulaşımını ve ticaret ilişkilerini sürdüren ve bu iki ülke arasındaki gerilimin düşürülmesi amacıyla arabuluculuk teklif eden Doha yönetimi, 3 Ocak'ta İran'a bağlı Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin Bağdat'ta ABD saldırısı sonucu öldürülmesinin ardından Tahran'a dayanışma ve başsağlığı mesajları göndermiştir. Bu çerçevede ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olmasına rağmen 4 Ocak tarihinde Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman bin Casim el-Sani Tahran'a giderek Doha'nın bölgedeki olası gerilimlere ve çatışmalara

karşı olduğunu vurgulamıştır. Bu siyasi desteklerin yanı sıra Doha yönetimi, İran'ın koronavirüs ile mücadelesinde de söz konusu ülkeye çeşitli tıbbi malzemeleri göndermiş ve ABD'nin ambargosu nedeniyle ekonomik-siyasi anlamda zor durumda olan İran'ın yanında olmuştur.

“
Geçmişteki farklılıklar ve uyuşmazlıklardan ziyade ortak çıkarlara ve gerekliliklere daha fazla vurgu yapan İran ile Katar'ın, SA-BAE öncülüğündeki bölgesel politikalara karşı işbirliği geliştirme noktasında istekli olduğu anlaşılmaktadır.”

Sonuç olarak, 5 Haziran süreci sonrasında Katar'ın bölgesel yaklaşımında önemli değişimlerin meydana geldiği ve bu değişimlerin

İran'ın bölgesel statüsünü değerlendirme konusunda daha aşikâr olduğu söylenebilir. Geçmişteki farklılıklar ve uyuşmazlıklardan ziyade ortak çıkarlara ve gerekliliklere daha fazla vurgu yapan İran ile Katar'ın, SA-BAE öncülüğündeki bölgesel politikalara karşı işbirliği geliştirme noktasında istekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bölgedeki en büyük ABD askerî üssüne ev sahipliği yapan Doha yönetiminin, Washington ile ilişkilerde bazı sorunlara yol açabilecek derecede İran ile yakınlaşma konusunda irade gösterdiği söylenebilir. Diğer taraftan ekonomisinin gaz temelli gelirlere bağlı olduğunu ve halihazırda siyasi-ekonomik abluka ile karşı kaşıya kaldığını düşündüğümüzde; Doha yönetiminin, 7 Haziran sonrasındaki gelişmelerle İran ile yakınlaşma çerçevesindeki gereklilikleri daha fazla hatırladığı söylenebilir. ■